

В'ячеслав Магась, к. і. н.

Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮНАЦЬКОЇ СПІЛКИ В УКРАЇНІ (1915-1917 РР.)

Viacheslav Magas, PhD in History

Zhytomyr Military Institute named after S.P. Korolev, Ukraine

THE ACTIVITIES OF THE YOUTH UNION IN UKRAINE (1915-1917)

The paper is devoted to the activity of the non-party organization of pupils and students at the Dnieper Ukraine – the Youth Union. The organization was founded at the Ukrainian groups congress in April 1915 and was intended to combine self-educational activity with political struggle. The All-Ukrainian Conference of the Youth Union in May and December of 1916 showed its transition to a socialist position, which caused some disagreement and withdrawal of some activists from the organization. The cells of the Youth Union existed in Kharkiv, Poltava, Ekaterinoslav, Kursk and some other provinces. The authorities harassed organization, liquidated its offices and arrested its activists in Kharkiv, Myrhorod and other areas. The youth got experience of self-organization and civic engagement, increased their national consciousness and were engaged in the underground revolutionary struggle within the activity of the Youth Union.

Key words: Youth Union, non-party organization, socialist ideas, youth, Dnieper Ukraine, the Russian Empire.

Перша світова війна стала трагедією для українського народу представники якого змушені були воювати в арміях ворогуючих Російської та Австро-Угорської імперій. Незважаючи на зазначені потрясіння зростала суспільно-політична активність та прагнення до самоорганізації учнівської та студентської молоді. На підросійській Україні це проявилось у створенні культурно-самоосвітніх та суспільно-політичних організацій. До останніх відноситься і Юнацька спілка (ЮС) – безпартійна організація молоді Наддніпрянської України, що розгорнула свою діяльність у 1915-1917 рр. і ініціатива створення якої виходила від лівобережних українців.

Перші дослідження в яких згадувалася Юнацька спілка з'явилися в діаспорній українській історіографії, зокрема, в роботах Д.І. Дорошенка¹ та Р.С. Бжеського (псевдоніми Характерник, Р. Млиновецький)². Сучасні вітчизняні дослідники звернули увагу на ЮС наприкінці 1990 – на початку 2000-х рр. Зокрема, Юнацька спілка згадується в трьохтомній колективній науковій монографії «Українське питання» в Російській імперії», виданій Інститутом історії НАН України³, а перше спеціальне дослідження по Юнацькій спілці належить Л.М. Філоретовій⁴, хоча для цих робіт характерні певні фрагментарність та неточності. Найбільш повним на сьогодні дослідженням діяльності Юнацької спілки є розділ монографії С.О. Наумова, присвячений функціонуванню молодіжних політичних організацій на Лівобережній Україні у 1907 – лютому 1917 рр.⁵ На сучасному етапі продовжується дослідження діяльності Юнацької спілки на Полтавщині⁶ та в

¹ Дорошенко, Д. (1954). *Історія України 1917-1923 рр. Том 1: Доба Центральної Ради*. Нью-Йорк: Видавнича Корпорація «Булава», 18.

² Млиновецький, Р. (1953). *Історія українського народу: нариси з політичної історії*. Мюнхен: Українське наукове видавництво, 393-394.

³ Характерник. Згадки з минулого (1916–1921 рр.) (1927). *Літературно-науковий вісник*, Кн. VII-IX, 286.

⁴ Філоретова, Л. (2002). Діяльність української учнівської організації «Юнацька спілка» в роки першої світової війни. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Збірник наукових праць*, 4, 183-195.

⁵ Наумов, С.О. (2006). *Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 236-250.

⁶ Ревегук, В. (2011). Перші українські юнацькі організації Полтавщини на початку XX століття. *Рідний край*, 2 (25), 189-195.

контексті політичної діяльності студентства¹.

Метою нашого дослідження є характеристика діяльності Юнацької спілки в роки Першої світової війни. Для її реалізації були поставлені такі завдання: охарактеризувати обставини зародження організації; розглянути обставини формування ідеологічної платформи ЮС, проаналізувати діяльність її регіональних осередків та уточнити їх чисельність.

Центром зародження Юнацької спілки стало місто Харків. Тут ще з листопада 1907 р. при Харківському університеті функціонувала легалізована Харківська українська студентська громада. Восени 1912 р. серед членів громади, до якої до того часу входили також представники інших навчальних закладів Харкова, виникла думка про створення нелегального політичного співтовариства, що мало на меті не лише національне, а і політичне виховання молоді². Так утворився Український соціалістичний колектив (УСК) до якого на початковому етапі належали вчителі з Лебедина М. Запорожець та Г. Пустогвар, студенти Д. Соловей, В. Глуходід, П. Соловійов і Яким Б., гімназисти М. Петренко, А. Заливчий, курсистки Л. Вензель та М. Соболю. На початку 1914 р. серед представників студентської громади (котра тоді нараховувала до 100 осіб) у зв'язку з забороною влади святкування 100-літнього ювілею Т.Г. Шевченка виникла думка про необхідність проведення антиурядової демонстрації³. З метою залучення до неї якнайширшого кола учасників було вирішено поширювати прокламації від імені «Союзу української та єврейської студентської груп», однак в ході підготовчої роботи оргкомітет у складі О. Синявського і Д. Солов'я було заарештовано в ніч на 23 лютого 1914 р.⁴ та згодом відправлено на заслання до Полтави.

Саме у зв'язку з перебуванням Д. Солов'я у Полтаві⁵ улітку 1914 р. у цьому місті відбувся з'їзд Українського соціалістичного колективу, що дав поштовх до чіткішого оформлення УСК та створення на його основі Юнацької спілки Лівобережної України. У 1914-1915 рр. членами соціалістичного колективу були прихильники як соціал-демократичних ідей (М. Петренко та М. Криворотченко), так і молодь есерівських поглядів (В. Глуходід, А. Заливчий, О. Мицук та А. Радченко)⁶.

В листопаді 1914 р. у М. Петренка та А. Радченка виникла ідея створити громаду серед учнів середніх та професійних шкіл. У грудні того ж року у Харкові відбулася Конференція представників громад (КПГ)⁷ на якій були присутні студенти О. Мицук, В. Кекало, учні А. Радченко, М. Петренко, А. Ковалевський, І. Кекало та ін.⁸ На конференції було вироблено самоосвітню «Програму КПГ міста Х...», котра складалася з переліку книг. В ній вивчення літератури з національного питання поєднувалося з студіюванням історії та теорії соціалізму. Програма здобула загальне визнання та значно вплинула на поширення діяльності гуртків⁹. М. Петренко роздрукував постанови конференції, котрі і були розповсюджені серед учнів¹⁰, однак арешт А. Радченка дещо призупинив справу¹¹.

В результаті реалізації програми рівень національної свідомості та політичної грамотності гуртківців, котрий на початку навчального року знаходився на досить низькому рівні суттєво виріс. Особливою активністю відзначалися діячі УСК, котрі проводили просвітницьку роботу в

¹ Чортенко, А.М. (2012). Студентство в діяльності українських політичних партій та молодіжних позапартійних організацій Наддніпрянщини напередодні Лютневої революції (середина 1914 – лютий 1917 рр.). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 6 (241), 2, 169-178.

² Центральний державний архів громадських об'єднань України. *Фонд 57, Опис 1, Справа 108*, арк. 24.

³ Соловей, Д. (1974). *Розгром Полтави: спогади з часів визвольних змагань українського народу 1914-1921*. Вінніпег: Вид. Спілка Тризуб, 10.

⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України. *Фонд 57, Опис 1, Справа 108*, арк. 27.

⁵ Соловей, Д. (1974). *Розгром Полтави: спогади з часів визвольних змагань українського народу 1914-1921*. Вінніпег: Вид. Спілка Тризуб, 35.

⁶ Наумов, С.О. (2006). *Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 239.

⁷ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 336, Опис 4, Справа 20*, арк. 38-38 зв.

⁸ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 336, Опис 4, Справа 20*, арк. 3-3 зв.

⁹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 326, Опис 2, Справа 132*, арк. 42 зв.

¹⁰ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 336, Опис 4, Справа 20*, арк. 3 зв.

¹¹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 336, Опис 4, Справа 20*, арк. 38 зв.

малосвідомих гуртках¹. Вже в квітні 1915 р. було скликано з'їзд 15 гуртків Лівобережної України, в яких налічувалося близько 200 членів². На з'їзді було створено Юнацьку спілку, що мала культурно-освітній і політичний характер. Головною її метою визнавалася підготовка свідомих робітників – «Борців за кращу долю робочого люду». Під Юнацькою спілкою розумілася сукупність міських юнацьких громад, що склалися з окремих гуртків, об'єднаних Міжшкільною радою. Законодавчим органом ЮС визнавався з'їзд представників юнацьких громад, а виконавчим – Центральний виконавчий комітет, що діяв у відповідності до інструкцій з'їзду. Передбачалося подальше перетворення ЮС у всеукраїнську організацію³. На з'їзді також було затверджено рішення про дворічну освітню роботу гуртків⁴, що передбачала вивчення мови, національних потреб українського народу та національного відродження інших націй, історії і географії України, історії українського письменства тощо⁵. Крім того, було обрано членів вищого технічно-координаційного органу новоутвореної організації – Центрального виконавчого комітету Юнацької спілки. Її головою став М. Криворотченко, секретарем А. Ковалівський, а завідувачим технічними справами – М. Петренко⁶. За результатами квітневого з'їзду Юнацької спілки було випущено відозву від ЦВК ЮС Лівобережної України в котрій поряд з рішеннями з'їзду містилися заклики до приєднання та розширення просвітницької роботи серед молоді⁷.

За даними зібраними харківським дослідником С.О. Наумовим самосвітні гуртки Юнацької спілки діяли у Харкові у чотирьох чоловічих та жіночій гімназіях, художньому, залізничному і реальному училищах, духовній семінарії, на фельдшерських курсах і Вищих жіночих курсах, в університеті, комерційному, технологічному, ветеринарному і Ново-Олександрійському (евакуйованому) інститутах. Крім того, організації діяли в землеробському училищі в Дергачах, існували філії у Золочеві та Одноробівці Харківського повіту. Осередки спілки діяли також у Богодухівському, Валківському, Вовчанському, Куп'янському, Лебединському, Охтирському та Сумському повітах. На Полтавщині гуртки діяли в губернському центрі (у духовній семінарії, землемірному, ремісничому, реальному, комерційному і фельдшерському училищах, гімназії та вчительському інституті), Миргородському (у гімназії та художньо-промисловій школі, вчительській семінарії у Великих Сорочинцях), Костянтиноградському, Кобеляцькому, Лубенському повітах. Існувало також два гуртки у Курській губернії (Белгороді та Миропіллі Суджанського повіту). Крім того, є вказівки на існування організацій в Бахмуті Катеринославської губернії, Житомирі, Одесі, Області війська Донського та Москві⁸. Однак ми не можемо погодитися з С. Наумовим з його оцінкою наявності організацій Юнацької спілки на Чернігівщині і у Києві. Проведене нами дослідження засвідчило, що джерелом цих відомостей є стаття краєзнавця М. Кодацького «Нотатки до біографії Блакитного», що була вперше надрукована у 1930 р. у № 10 журналу «Червоний шлях». У ній автор оповідаючи біографічні відомості В. Еллана-Блакитного часів Першої світової війни зупиняється на його діяльності в українському самоосвітньому гуртку, далі наводить відомості про другий з'їзд та третю конференцію Юнацької спілки, а потім робить такий висновок: «Як видно зі справ ревідділу Чернігівського край архіву, чернігівська організація, якщо вона і існувала (Чернігівське ГЖУ про неї не знала), участі у з'їздах і конференціях не брала. Проте дехто з чернігівців запевняє, що «Юнацька спілка» як оформлена організація існувала в Чернігові з 1915 року. Ймовірно, що гуртки в Чернігові були в стадії організації і саме коло цього працював Елланський»⁹. Отже, в даній роботі ми стикаємося з бездоказовими та ймовірнісними

¹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 326, Опис 2, Справа 132, арк. 42-43 зв.

² Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 326, Опис 2, Справа 132, арк. 42-43 зв.

³ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 326, Опис 2, Справа 132, арк. 43 зв.-44.

⁴ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 326, Опис 2, Справа 132, арк. 44-47 зв.

⁵ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 326, Опис 2, Справа 132, арк. 46-49.

⁶ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 20, арк. 38 зв.

⁷ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 326, Опис 2, Справа 132, арк. 44.

⁸ Наумов, С.О. (2006). *Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 242-245.

⁹ Вовчик-Блакитна, М.В. (ред.) (1989). *Ні слова про спокій! Василь Еллан-Блакитний: Спогади. Матеріали*. Київ: Дніпро, 37.

твердженнями, що не доводять існування Юнацької спілки в Чернігові. Крім того в роботі Кодацького взагалі не йдеться про існування потужної організації Юнацької спілки в Києві. Такий висновок на основі його праці було зроблено одним з авторів колективної трьохтомної монографії Інституту історії НАН України, що побачила світ 1999 р.¹ Насправді ж в розвідці Кодацького йдеться про гектографований журнал «Зоря», котрий належав В. Еллану-Блакитному і з передмови до якого зрозуміло, що це друкований орган київської середньошкільної молоді, котра ставила собі за мету політичний та культурний розвиток підростаючого покоління². Згодом відомостями поданими у згаданій колективній монографії скористалася дослідниця Юнацької спілки Л. Філоретова³, а її статтю при підготовці свого монографічного дослідження використав С. Наумов⁴. Малоімовірною є також версія Р. Бжеського про створення Юнацької спілки в Чернігові членами Братства самостійників в другій половині 1916 р.⁵ Її в своїх мемуарах цілком обгрунтовано, як на наш погляд, піддав жорсткій критиці активний учасник УСК та ЮС Д. Соловей, відмітивши хронологічні, ідеологічні та термінологічні неузгодженості і назвавши тезу про заснування Юнацької спілки з ініціативи Братства самостійників «цілковитою фантазією»⁶. Крім того, в роботі С. Наумова твердження про існування ще двох осередків на Чернігівщині носять ймовірнісний характер⁷. Отже, на нашу думку, наявні джерела не дозволять переконливо свідчити про існування Юнацької спілки в Києві та на Чернігівщині.

Після першого з'їзду в Юнацькій спілці спостерігалися і певні відцентрові тенденції. Вже в травні 1915 р., секретар ЮС А. Ковалівський, котрий представляв на з'їзді націоналістично налаштовану молодь Харкова, незадоволений домінуванням соціалістичних тенденцій на з'їзді, розпочав роботу по створенню організації, ідеологія якої ґрунтувалася б на засадах «націонал-аристократизму» – «Українського Національного Кола»⁸. Процес формування «Українського національного кола» було розпочато з початком нового навчального року в вересні 1915 р., коли утворився невеликий гурток до якого входили В. Алексеєнко, К. Коссович, А. Берладін та інші⁹. Цей гурток так і не набув в подальшому великого впливу, однак намагався впливати на громадське життя Харкова та діяльність Юнацької спілки.

У вересні 1915 р. у Харкові сформувалася Українська студентська громада (УСГ) – нелегальна національно-культурна організація без певної політичної програми, що, однак, в залежності від умов та викликів могла визначати свою політичну позицію. Члени громади обов'язково мали прагнути автономії України та не належати до партії правих кадетів. 20 вересня 1915 р. відбулося засідання Установчого Комітету УСГ, на якому були присутні представники трьох напрямків, що діяли серед студентства. Від т. зв. «старих», що ґрупувалися навколо літературно-наукового відділу Харківського українського імені Григорія Квітки-Основ'яненка літературно-художньо-етнографічного товариства (Квіткинського клубу) були представлені студенти В. Глуходід, Худ та Іваницький. «Українське національне коло» представляли студенти А. Ковалівський та А. Берладін. УСК представляв А. Заливчий¹⁰.

На зборах студентської громади 23 вересня 1915 р. в ході дебатів проявився розкол між

¹ Сарбей, В.Г. (ред.) (1999). «Українське питання» в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.). Ч. 2. Київ: НАН України, 226.

² Вовчик-Блакитна, М.В. (ред.) (1989). *Ні слова про спокій! Василь Еллан-Блакитний: Спогади. Матеріали*. Київ: Дніпро, 35.

³ Філоретова, Л. (2002). Діяльність української учнівської організації «Юнацька спілка» в роки першої світової війни. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Збірник наукових праць*, 4, 187.

⁴ Наумов, С.О. (2006). *Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 244-245.

⁵ Характерник. Згадки з минулого (1916–1921 рр.) (1927). *Літературно-науковий вісник*, Кн. VII-IX, 227.

⁶ Соловей, Д. (1974). *Розгром Полтави: спогади з часів визвольних змагань українського народу 1914-1921*. Вінніпег: Вид. Спілка Тризуб, 56-57.

⁷ Наумов, С.О. (2006). *Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 245-246.

⁸ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 336, Опис 4, Справа 20*, арк. 66 зв.-67.

⁹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 336, Опис 4, Справа 20*, арк. 152-152 зв.

¹⁰ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 336, Опис 4, Справа 20*, арк. 152 зв.-154.

різними групами: більшість «старих» студентів, відстоювала національно-культурний характер студентської громади, натомість діячі УСК та «Українського національного кола» виступали за її національно-політичний характер¹.

На нараді УСГ 8 грудня 1915 р. на якій були представлені ЦВК ЮС та присутні представники УСК, діячі «Українського національного кола» та «старші» студенти було вирішено сумістити культурницьку роботу з розширенням впливу на Юнацьку спілку гуртків Харкова. Прийнято рішення у відповідності до якого кожен 2-3 члена громади мали взяти на себе керівництво гуртком з 7-10 осіб, малознайомих з українством. В результаті цього мала зрости кількість членів громади, число гуртків та груп, а отже і вплив на всю Юнацьку спілку. До здійснення цього плану було вирішено приступати в січні 1916 р.²

Крім того, для кращого зв'язку ЦВК з осередками ЮС наприкінці 1915 р. на місця направлявся координатор А. Заливчий, котрий збирав інформацію та побажання гуртківців на місцях з метою підготовки програми наступного з'їзду, а також передавав директиви з центру³. Подібну діяльність здійснював також М. Криворотченко. До Полтави приїздили М. Петренко та В. Глуходід⁴.

Про пробудження громадсько-політичного життя молоді на Полтавщині свідчить лист з Полтави відібраний при обшуку в селянина О. Шестопада в Києві 8 грудня 1915 р. В листі, зокрема, говорилося про створення українських гуртків в духовній семінарії, землеробському, ремісничому та фельдшерському училищі, що утворили Міжшкільну раду ЮС та планували видавати за допомогою гектографа українську газету⁵.

Наприкінці 1915 р. на Полтавщині відбулася масштабна ліквідація українського гуртка Миргородської художньої школи, що нараховував до 50 осіб. Близько півтора десятка найдіяльніших членів гуртка опинилося у в'язниці⁶.

На початку 1916 року великого удару було завдано українським організаціям у Харкові. 22 січня 1916 р. жандармськими органами були проведені широкомасштабні обшуки та арешти серед українських діячів. Загалом було заарештовано понад два десятки партійних та молодіжних активістів (у тому числі В. Глуходіда, А. Заливчого, З. Сало, В. Коряка та ін.), вісім з яких було ув'язнено. Зазначені арешти паралізували роботу ЦВК ЮС в Харкові⁷. Свідченням цього стала конференція українських гуртків м. Харкова, що пройшла 19 травня 1916 р. У ній взяли участь студенти та курсистки⁸, загалом прибуло десять осіб. На ній було звернуто увагу на пасивність діячів, близьких до ЦВК ЮС, котрі замість другого з'їзду скликали лише конференцію та прийнято рішення затребувати документи від ЦВК, якщо його члени не розпочнуть активної діяльності⁹. Дійсно, в першому півріччі 1916 р. діяльність ЦВК проявилася лише у приєднанні до колективної петиції до лідера соціал-демократичної фракції М. Чхеїдзе та депутата О. Керенського. У цьому зверненні, підписаному «Правлінням Юнацьких спілок», а також «Центральним комітетом національно-просвітницьких гуртків» та «Союзом українських робітничих організацій на Україні» було висловлено протест проти діяльності фракції кадетів у Думі та містилися вимоги автономії України (такої як і для Польщі), свободи друку українською мовою, відновлення роботи «Просвіти», звільнення від заслання усіх українців та повної амністії українцям, що були засуджені за

¹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 20, арк. 156-156 зв.

² Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 20, арк. 289-289 зв.

³ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 326, Опис 2, Справа 29, арк. 1-3 зв.

⁴ Наумов, С.О. (2006). *Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 246.

⁵ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 321, Опис 1, Справа 238, арк. 57 зв.

⁶ Соловей, Д. (1974). *Розгром Полтави: спогади з часів визвольних змагань українського народу 1914-1921*. Вінніпег: Вид. Спілка Тризуб, 77-78.

⁷ Наумов, С.О. (2006). *Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 246-247.

⁸ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 36, арк. 134-134 зв.

⁹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 36, арк. 136-137 зв.

політичними мотивами¹.

Навесні 1916 р. першість перейшла до Полтави де перебували голова М. Криворотченко (голова) та З. Сало (секретар), тоді як у Харкові залишився лише М. Петренко². 30 травня 1916 р. в Пущі-Водиці під Києвом відбулася конференція Юнацької спілки на якій були делегати з Полтавщини, Київщини та Харківщини³. Харків репрезентував представник міжнародного комітету Ново-Олександрійського інституту, який раніше до Юнацької спілки не належав. На конференції домінували українські соціал-демократи, а також були представлені соціаліст-революціонери⁴. Головним завданням зібрання стало затвердження програми діяльності на літо-осінь 1916 р. Було вирішено доручити всім місцевим організаціям ЮС виготовити та видати в районах своєї діяльності прокламації для робітників, селян і солдат українською мовою. Скласти їх мали Міжшкільні ради. Відозви необхідно було роздрукувати в типографії, оскільки на загальне переконання гектографовані видання не справляли належного впливу на населення. Також було вирішено повторно видати прокламації Полтавського відділення ЮС для поширення селами. На конференції з'ясувалося, що Полтавська місцева організація може щомісячно отримувати від внесків суму 150 руб., що було недостатньо, а тому вирішено шукати нові надходження і жертводавців. Серед тих, хто вже здійснив пожертви на користь організації значилися Є. Чикаленко та М. Грушевський⁵. Також були прийняті рішення про збільшення членських внесків у фонд ЦВК ЮС з 5 до 10 коп.⁶ та про необхідність солідарної діяльності організацій лівобережців та правобережців⁷.

Наперекір до висловленої раніше Харківською студентською громадою пропозиції затвердити рішення про необхідність поразки Російської імперії у Першій світовій війні, конференція затвердила рішення про доцільність спільної боротьби разом з російськими соціал-демократами та соціалістами-революціонерами для знищення національного гніту. Також недоцільною була визнана пропаганда на фронті германофільства, а всі сили слід було спрямовувати на поширення соціал-демократичних ідей⁸.

На зібранні був присутній представник від студентської фракції російських есерів у Києві⁹. Він, зокрема, відзначив, що ПСР всіляко сприяє роботі українських організацій, котрі в подальшому отримуватимуть від нього літературу та прокламації. Він також заявив, що російські есери лише тому бажають поразки Росії, що буде знищена військова міць держави і стане можливою революція, котра зруйнує існуючий реакційний устрій та переоблаштує його на демократичних началах та засадах самоуправління і рівноправ'я національностей¹⁰.

За основу подальшої діяльності Юнацька спілка прийняла програму російських соціал-демократів в цілому, а програму російських соціалістів-революціонерів лише у пунктах, що стосуються необхідності загальної революції та визволення представників пригноблених народів¹¹.

Представники Юнацької спілки, присутні на означеній конференції постановили розглядати її як другий з'їзд Юнацької спілки, а постанови з'їзду видрукували від імені Харківського ЦВК, що викликало незгоду і заперечення в самому Харкові. З певними складнощами вказані непорозуміння вдалося залагодити і постанови тимчасово (до наступного з'їзду) були визнані¹², але не усіма

¹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 35, арк. 230-231.

² Наумов, С.О. (2006). *Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.)*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 247.

³ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 321. Опис 1, Справа 239, арк. 3-3 зв.

⁴ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 36, арк. 168.

⁵ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 321. Опис 1, Справа 239, арк. 3 зв.

⁶ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 321. Опис 1, Справа 239, арк. 30.

⁷ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 321. Опис 1, Справа 239, арк. 3 зв.

⁸ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 36, арк. 168-168 зв.

⁹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 36, арк. 168.

¹⁰ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 321. Опис 1, Справа 239, арк. 4-4 зв.

¹¹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 321. Опис 1, Справа 239, арк. 30.

¹² Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 36, арк. 168-169.

діячами. На думку ряду активістів Юнацька спілка мала і надалі бути безпартійною чи загальнопартійною. В результаті А.П.Ковалівський (котрий склав обов'язки секретаря ЦВК Юнацької спілки ще до означеної конференції), К.І.Коссович, П.Кулінич та деякі інші особи вийшли з Юнацької спілки¹.

За фактом проведення з'їзду поблизу Києва жандармськими органами було проведено розслідування і вказано, що ні в Києві ні в губернії організацій Юнацьких спілок не існувало, а Пуща-Водиця була обрана місцем проведення з'їзду з метою конспірації, оскільки тут спілка не була відома поліції². З урахуванням цього факту і для унеможливлення проведення третього з'їзду ЮС Департаментом поліції, після надходження агентурних відомостей від начальника Харківського губерньського жандармського управління, було направлено циркулярний лист з попередженням про можливість проведення з'їзду та розпорядженням зашкодити цьому та не допустити відправлення делегатів на нього начальникам жандармських управлінь Чернігівської, Подільської, Волинської, Бессарабської, Катеринославської, Київської, Полтавської, Курської, Воронежської, Таврійської та Херсонської губерній, а також жандармським управлінням м.Одеси, Донської та Кубанської областей³. Тобто пошук місця проведення з'їзду і делегатів на нього проводився в усіх губерніях де проживали етнічні українці.

10 грудня 1916 р. в Полтаві за пропозицією Полтавської міжшкільної ради, головою якої в той час була З.Сало (вона ж обіймала посаду секретаря ЮС), було скликано третю конференцію ЮС. На ній було присутньо 11 осіб, зокрема були делегати від Полтави (З.Сало), Лубен (одна особа), Кобеляк (одна особа), Костянтинограда (одна особа), Києва (студент першого курсу Київського університету), Харкова (дві особи, серед них – курсистка М.Мелашенко), Москви (Коломийченко), Чернігівської губернії (студент Харківського університету, активіст ЮС з 1915 р., есер О.Мицук), Облесті Війська Донського (студент політехнічного інституту) та Катеринослава (одна особа). Головою конференції було обрано Коломийченко, що прибув на неї в формі співробітника Земського союзу (згодом він відмовився і обрали когось іншого)⁴. Було вказано на негативне ставлення до постанов 2-го з'їзду Юнацької спілки як малочисельного, некомпетентного та не репрезентативного, але разом з цим більшість вважала постанови вірними і вказувала, що третя конференція є ще менш компетентною і окрім двох представників складалася з лівобережців. Саме тому ця конференція не могла скасувати попередніх постанов. Далі відбулося обговорення пропозиції Української народної партії про необхідність надання активної допомоги українцям Австро-Угорщини, що полягала в організації партизанської боротьби (руйнуванні залізничних шляхів, підриві мостів, фабрик тощо). Повідомила про означену пропозицію Мелашенко, а роз'яснення дав київський представник. До ініціатив УНП більшість поставилося негативно, оскільки вони суперечили ідеям Юнацької спілки, що були прийняті на її 2-му з'їзді. Пропозиція була відхилена більшістю (5 – за, 4 – проти, 2 – утрималося). За пропозицію УНП проголосували: Коломийченко, Мелашенко, Мицук та київський представник. Утрималися представники Кобиляк та Костянтинограда Полтавської губернії. При цьому у прийнятій постанові вказувалося, що конференція зважала на інтереси лівобережців, правобережцям же була надана свобода, щодо приєднання до рішення конференції або ж пропозиції УНП⁵.

У числі поточних справ було заслухано доповідь О.Мицука, що служив на оборонному заводі в Чернігівській губернії. Більшість його співробітників входило до складу української організації соціал-революційного спрямування, та робило відрахування з платні на видання українських книг та журналів в Москві («Промінь») та Києві (народницький україномовний журнал, видання якого мало розпочатися з 1 січня 1917 р.).

До програми гуртка було внесено поправку про те, що до складу громад можуть входити, крім освітніх гуртків і інші (в т.ч. соціал-демократичні та есерівські), а Міжшкільним радам надавалося право скликати місцеві і загальні конференції, а в разі бездіяльності ЦВК ради за взаємною згодою могли обирати тимчасовий ЦВК або скликати з'їзд.

¹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 336, Опис 4, Справа 36, арк. 174-175.

² Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 274, Опис 4, Справа 584, арк. 47.

³ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 301, Опис 1, Справа 2988, арк. 1.

⁴ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 274, Опис 4, Справа 583, арк. 50.

Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Фонд 274, Опис 4, Справа 583, арк. 50-50 зв.

Питання про час скликання наступного з'їзду ЮС та місце його проведення так і не було з'ясовано, а передано на вирішення Полтавській міжшкільній раді. З цією метою голова останньої З. Сало мала найближчим часом відвідати Харків¹.

За підсумками означеної зустрічі було видано видрукувано відозву в якій вказувалося, що конференція «високо підіймає блакитно-золотий прапор Самочинної України» та «радить гурткам Лівобережної України входити в союз з російськими й іншими організаціями, що борються за краще майбутнє держави, волю і права народів Росії». При цьому ЮС спілка застерігала молодь від впливів русофільської та австрофільської буржуазної пропаганди, оскільки «російські ліберали, що борються зараз за владу, то більші наші вороги, ніж чорносотенці, австрійці ж занадто далеко». Найбільш нагальними визнавалися вимоги автономії України, аграрної реформи та запровадження 8-ми годинного робочого дня².

Про те чи відвідувала З. Сало Харків з метою підготовки з'їзду невідомо, однак на початку 1917 року, а саме – 11 лютого, відбулися обшуки і арешти українських діячів в Харкові і за даними жандармських органів свою діяльність продовжила тільки Українська студентська громада, котра 13 лютого 1917 р. обрала ЦК³. Невдовзі відбулася лютнева революція, що припинила діяльність Юнацької спілки, оскільки її активісти включилися в процеси, котрі відбувалися за нових суспільно-політичних умов.

Таким чином, Юнацька спілка у 1915-1917 рр. стала справжньою школою національної та політичної соціалізації молоді (надавши їй досвід самоорганізації та підпільної політичної боротьби) та поступово перетворилася з безпартійної та міжпартійної організації в спілку соціалістичного спрямування. Організація зародилася на Харківщині та Полтавщині як об'єднання лівобережної учнівської та студентської молоді, але з перспективою перетворення у всеукраїнську. Значні перешкоди функціонуванню нелегальної Юнацької спілки чинили жандармські органи, котрі здійснили ряд обшуків, арештів та ув'язнень активістів організації, що завдало шкоди розгортанню руху та на деякий час паралізувало діяльність осередків ЮС. Саме у зв'язку з цим роль центру спілки перейшла з Харківщини до Полтавщини. Загалом, діяльність Юнацької спілки продемонструвала наростання революційних настроїв молоді, домінування в її середовищі соціалістичних тенденцій та прихильності до ідеї автономії України.

References

1. Chortenko, A. M. (2012). Studentstvo v diialnosti ukrainskykh politychnykh partii ta molodizhnykh pozapartiinykh orhanizatsii Naddnyprianshchyny naperedodni Liutnevoi revoliutsii (seredyna 1914 – liutyi 1917 rr.). *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 6 (241), 2, 169-178.
2. Doroshenko, D. (1954). *Istoriia Ukrainy 1917-1923 rr. Tom 1: Doba Tsentralnoi Rady*. Niu-York: Vydavnycha Korporatsiia «Bulava».
3. Filoretova, L. (2002). Diialnist ukrainskoi uchnivskoi orhanizatsii «Yunatska spilka» v roky pershoi svitovoi viiny. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.: Zbirnyk naukovykh prats*, 4, 183-195.
4. Kharakternyk. Zghadky z mynuloho (1916–1921 rr.) (1927). *Literaturno- naukovyi visnyk, Kn. VII-IX*, 285-289.
5. Mlynovetskyi, R. (1953). *Istoriia ukrainskoho narodu: narysy z politychnoi istorii*. Miunkhen: Ukrainske naukove vydavnytstvo.
6. Naumov, S. O. (2006). *Ukrainskyi politychnyi rukh na Livoberezhzhi (90-ti rr. KhIKh st. – liutyi 1917 r.)*. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina.
7. Revehuk, V. (2011). Pershi ukrainski yunatski orhanizatsii Poltavshchyny na pochatku XX stolittia. *Ridnyi kraj*, 2 (25), 189-195.
8. Sarbei, V.H. (red.) (1999). «Ukrainske pytannia» v Rosiiskii imperii (kinets XIX – pochatok XX st.). *Ch. 2*. Kyiv: NAN Ukrainy.
9. Solovei, D. (1974). *Rozghrom Poltavy: spohady z chasiv vyzvolnykh zmahan ukrainskoho narodu 1914-1921*. Vinnipeh: Vyd. Spilka Tryzub.
10. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy. *Fond 57, Opys 1, Sprava 108*.
11. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 274, Opys 4, Sprava 583*.
12. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 274, Opys 4, Sprava 584*.

¹ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 274, Опис 4, Справа 583*, арк. 48-48 зв.

² Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 274, Опис 4, Справа 583*, арк. 52-52 зв.

³ Центральний державний історичний архів України в м. Києві. *Фонд 336, Опис 1, Справа 4500*, арк. 6 зв.-7 зв.

13. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 301, Opys 1, Sprava 2988.*
14. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 321. Opys 1, Sprava 238.*
15. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 321. Opys 1, Sprava 239.*
16. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 326. Opys 2, Sprava 29.*
17. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 326, Opys 2, Sprava 132.*
18. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 336, Opys 1, Sprava 4500.*
19. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 336, Opys 4, Sprava 20.*
20. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 336, Opys 4, Sprava 35.*
21. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v m. Kyievi. *Fond 336, Opys 4, Sprava 36.*
22. Vovchuk-Blakytina, M. V. (red.) (1989). *Ni slova pro spokii! Vasyl Ellan-Blakytyni: Spohady. Materialy.* Kyiv: Dnipro.